

ارزیابی شاخص های اهداف زیست محیطی سند چشم انداز (در محور زیرساختی و زیست محیطی)

کمیسیون مشترک

چکیده

تحقق اهداف سند چشم انداز از جمله ضرورت هایی است که در هر گونه برنامه ریزی کلان و یا خرد باید مورد توجه قرار گیرد. لازمه این مهم ارزیابی وضعیت کنونی کشور در شاخص های مربوط به حوزه محیط زیست در تدوین بهینه سیاست های کلان این حوزه است. از این رو معرفی و مقایسه شاخص های مختلف کشورهای منطقه و ارزیابی جایگاه فعلی و آینده ایران، می تواند راهنمایی برای نیل به اهداف این سند باشد. در این گزارش ابتدا وضعیت ایران با بعضی از کشورهای جهان و منطقه مورد مقایسه قرار می گیرد و عملکرد برنامه چهارم توسعه از نظر بعضی از شاخص های منتخب مورد ارزیابی قرار می گیرد. در این راستا وضعیت موجود با اهداف برنامه چهارم و اهداف سند چشم انداز مورد مقایسه قرار گرفته و میزان انحراف از اهداف مشخص گردیده است. نتایج نشان می دهد که در پایان چشم انداز ۱۴۰۴، بدون ایجاد تحول و اصلاح ساختار بخش های مختلف، اکتساب جایگاه اول منطقه از منظر شاخص های زیست محیطی به خود اختصاص دهد شوار خواهد بود. ادامه روند گذشته، در افق های میان مدت و بلند مدت جامعه ایران را با چالش ها، آسیب ها و عدم توازن های سخت و شکننده ای رو به رو خواهد ساخت.

واژگان کلیدی

سند چشم انداز، شاخص های زیست محیطی، سیاستگذاری کلان، محیط زیست

مقدمه

مسائل زیست محیطی از مهم‌ترین مسائل جهانی و ملی است. تا کنون کنفرانس‌ها و نشست‌های بین‌المللی مهمی در این خصوص برگزار شده و کشورها به معاهدات و کنوانسیون‌های متعددی برای پیشگیری از وخامت وضعیت محیط‌زیست جهانی متعهد شده‌اند. ارزیابی و سنجش وضعیت محیط‌زیست و بررسی روند تغییرات محیط‌زیستی از موضوعات مورد توجه کشورها و مجامع جهانی به ویژه در سال‌های اخیر بوده است. این موضوع در شناخت و درک صحیح از وضعیت موجود برای تعیین تغییرات لازم در نحوه مدیریت و ارائه برنامه‌های مدیریتی نقش بسیار مهمی ایفا می‌کند، نظام جمهوری اسلامی ایران علاوه بر حمایت از برنامه‌های جهانی در حفاظت از محیط زیست در برنامه‌های کلان توسعه و از جمله در سند چشم‌انداز کشور، تعهداتی را در این مقوله تعریف کرده است. گزارش حاضر ارزیابی مقوله اقدامات صورت گرفته در راستای دست‌یابی به اهداف این سند بر مبنای شاخص‌های ذیل است:

- سرانه انتشار دی‌اکسید کربن
- غلظت ذرات آلاینده هوای شهرهای بزرگ
- میزان انتشار دی‌اکسید گوگرد
- درصد مساحت جنگل‌ها به مساحت کل کشور
- درصد پوشش جمعیت با دسترسی به آب آشامیدنی سالم
- ضریب تبدیل آب در کشاورزی
- شاخص شدت مصرف انرژی

الف) بررسی وضعیت و موقعیت ایران در سطح دنیا و منطقه

۱- شاخص پایداری محیط زیست (ESI)

وضعیت ایران در بین کشورهای جهان از لحاظ شاخص پایداری محیط‌زیست (ISE) در جدول ۱ بیان شده است. شاخص پایداری محیط‌زیست (ISE) توانایی کشورها برای حفاظت از محیط‌زیست را می‌سنجد. این کار با تلفیق ۶۷ مجموعه داده که نشان‌دهنده توان در منابع طبیعی، سطح کنونی و گذشته آلودگی، تلاش‌های مدیریت محیط‌زیست و ظرفیت‌های جامعه برای بهبود عملکرد محیط‌زیستی هستند که در قالب ۱۲ شاخص انجام می‌گیرد.

در بین کشورهای جهان پنج کشور فنلاند، نروژ، اروگوئه، سوئد و ایسلند که بالاترین نمره را دارند توان‌های طبیعی خوب و تراکم جمعیت پایینی دارند و با کامیابی، چالش‌های توسعه را مدیریت کرده‌اند. کشورهای کره‌شمالی، عراق، تایوان، ترکمنستان و ازبکستان نیز پایین‌ترین امتیاز را در بین کشورهای جهان دارند. این کشورها با مشکلات گوناگونی که

منشاء طبیعی و همچنین منشاء انسانی دارند، مواجه هستند و همچنین مدیریت خوبی بر انتخاب سیاست‌ها نداشته‌اند. ایران در بین ۲۱ کشور منطقه نیز جایگاه مناسبی نداشته و در رتبه ۱۴ قرار گرفته است. جدول (۱) رتبه و امتیاز کشور را در بین کشورهای دنیا در سال ۲۰۰۵ نشان می‌دهد.

جدول (۱): شاخص پایداری محیط‌زیستی ایران و کشورهای منتخب منطقه در سال ۲۰۰۵

رتبه در بین ۱۴۶ کشور جهان	رتبه در بین کشورهای منطقه	امتیاز از ۱۰۰	کشور
۴۲	۱	۵۳,۵	ارمنستان
۵۶	۲	۵۱,۵	گرجستان
۷۸	۳	۴۸,۶	قزاقستان
۸۰	۴	۴۸,۴	قرقیزستان
۸۳	۵	۴۷,۹	عمان
۸۴	۶	۴۷,۸	اردن
۹۱	۷	۴۶,۶	ترکیه
۹۹	۸	۴۵,۴	آذربایجان
۱۱۰	۹	۴۴,۶	امارات
۱۱۵	۱۰	۴۴,۰	مصر
۱۱۷	۱۱	۴۳,۸	سوریه
۱۲۹	۱۲	۴۰,۵	لبنان
۱۳۱	۱۳	۳۹,۹	پاکستان
۱۳۲	۱۴	۳۹,۸	ایران
۱۳۴	۱۵	۳۸,۶	تاجیکستان
۱۳۶	۱۶	۳۷,۸	عربستان
۱۳۷	۱۷	۳۷,۳	یمن
۱۳۸	۱۸	۳۶,۶	کویت
۱۴۲	۱۹	۳۴,۴	ازبکستان
۱۴۳	۲۰	۳۳,۶	عراق
۱۴۴	۲۱	۳۳,۱	ترکمنستان

در سال ۲۰۰۲ در میان ۱۴۲ کشور جهان ایران با کسب امتیاز ۴۴/۵، رتبه ۱۰۴ را به خود اختصاص داده بود و در سال ۲۰۰۵، جمهوری اسلامی ایران در میان ۱۴۶ کشور که اطلاعات آنها موجود بود، امتیاز ۳۹/۸ و رتبه ۱۳۲ را کسب کرد.

۲- شاخص سرانه انتشار دی اکسید کربن

جدول شماره ۲ منتشر شده از سوی آژانس بین المللی انرژی نشان می دهد که از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۷ ایران یکی از کشورهایی است که بیشترین میزان افزایش تولید دی اکسید کربن را داشته است. سرانه تولید دی اکسید کربن در سال ۲۰۰۷ حدود ۹/۸ تن بوده و باعث شده که ایران در بین ۲۱۰ کشور جهان رتبه ۳۵ را به خود اختصاص می دهد که مایه نگرانی است.

جدول (۲): انتشار سرانه دی اکسید کربن در بین کشورهای منطقه و بعضی از کشورهای دیگر

رتبه در ۲۰۰۷ (در بین ۲۱۰ کشور)	سرانه دی اکسید کربن (تن)		کشور
	۲۰۰۷	۱۹۹۰	
۱	۵۵,۴	۲۵,۲	قطر
۳	۳۱,۱	۲۹,۴	امارت متحده عربی
۴	۳۰,۲	۱۹	کویت
۵	۲۹,۶	۲۴,۱	بحرین
۱۴	۱۶,۳	۱۳,۲	عربستان سعودی
۱۹	۱۳,۷	۵,۶	عمان
۲۵	۱۲,۱	۶,۲	چین
۲۶	۱۱,۷	۹,۵	روسیه
۲۹	۱۰,۵	۵,۶	ژاپن
۳۵	۹,۸	۹,۴	ایران
۶۳	۶,۸	۴,۰	الجزایر
۹۴	۴,۱	۳,۱	ترکیه
۱۰۳	۳,۴	۲,۹	عراق
۱۰۵	۳,۴	۲,۹	سوریه
۱۰۶	۳,۲	۳,۱	لبنان
۱۱۶	۲,۴	۱,۶	تونس
۱۱۷	۲,۳	۱,۳	مصر
۱۳۵	۱,۵	۰,۹	مراکش

هند	۰,۸	۱,۴	۱۴۵
یمن	۰,۸	۱,۰	۱۵۳
پاکستان	۰,۶	۰,۹	۱۵۵
افغانستان	۰,۲	۰,۰	۲۱۰

۳- مساحت جنگل ها به مساحت کل کشور

در سال ۱۳۱۸ حدود ۱۸ میلیون هکتار جنگل و در سال ۱۳۴۲ حدود ۸ میلیون هکتار جنگل در ایران وجود داشته است. همچنین ایران، دارای ۹۰ میلیون هکتار مرتع بوده است که ۷۰ میلیون رأس احشام در آن چرا میکرده اند. بر اساس آمار وزارت جهاد کشاورزی در سال ۱۳۷۹ سطح جنگل های ایران حدود ۱۲,۴ میلیون هکتار معادل ۷,۴ درصد سطح کل کشور بوده. در سال ۱۳۸۴ سطح کل جنگل های ایران ۱۴/۲ میلیون هکتار بوده است. که با توجه به آمار سال ۱۳۴۳ تنها در طی ۳۶ سال تقریباً یک سوم جنگل های کشور، از بین رفته است و چنانچه روند تخریب جنگل های کشور با همین سرعت ادامه یابد می توان حدس زد که ۳۰ الی ۴۰ سال آینده ما جنگل های کنونی را نیز از دست می دهیم.

طبق آمار هایی که سازمان فائو در سال ۲۰۰۱ منتشر نموده است عدد «سطح جنگل نسبت به کل کشور» در قاره آسیا به طور میانگین ۱۹ درصد می باشد که نشان می دهد که ما در گذشته دور در حد میانگین این قاره بودیم ولی امروزه فقط صاحب یک سوم آن هستیم. با توجه به آمار های سال ۲۰۰۱ و جمعیت حدود ۶۰ میلیون نفری ایران سرانه جنگل در ایران برای هر نفر ۰,۲ هکتار بوده است و میانگین جهانی این مقدار حدود ۰,۶ هکتار می باشد. به طور میانگین عدد «سطح جنگل نسبت به کل کشور» در دنیا ۳۰ درصد است که با مقایسه با کشورمان، درصد مساحت ما یک چهارم میانگین جهانی است که جای تامل دارد.

۴- شاخص شدت مصرف انرژی

یکی از شاخص های معتبر برای ارزیابی روند مصرف انرژی در کشورها، شدت مصرف انرژی است. شدت انرژی از تقسیم مصرف نهایی انرژی بر تولید ناخالص داخلی محاسبه می شود و نشان می دهد که برای تولید مقدار معینی از کالاها و خدمات، چه مقدار انرژی به کار رفته است. با مقایسه این شاخص در سال های مختلف می توان روند استفاده از منابع انرژی در فرایند تولید ملی کشورها را ارزیابی کرد. با توجه به آمار موجود شدت مصرف انرژی در ایران دو برابر متوسط جهانی است و چنانچه این روند ادامه یابد تا سال ۱۴۰۴ به یک کشور واردکننده منابع انرژی تبدیل خواهیم شد. میزان این شاخص سال ۱۳۸۸، برابر ۲۴۸,۶ تن به میلیون دلار بوده است و نرخ مطلوب برای این شاخص در افق ایران ۱۴۰۴،

۱۵۰ تن به میلیون دلار است. لذا میزان فاصله بین وضعیت موجود و نرخ مطلوب برای ایران ۱۴۰۴، ۹۸،۶ تن به میلیون دلار است که وضعیت نگران کننده ای را نشان می دهد. شدت بالای مصرف انرژی در ایران در حالی است که ۹۸ درصد انرژی مصرفی کشورمان از سوخت های تجدیدناپذیر نفت و گاز طبیعی حاصل می شود و انرژی های تجدیدپذیر همچون انرژی هسته ای، سوخت سبز، انرژی بادی و انرژی خورشیدی تقریباً سهمی از سبد انرژی کشورمان ندارند. در جهان به طور متوسط ۲۵ درصد انرژی مصرفی از انرژی های تجدیدپذیر (یعنی انرژی هایی به غیر از نفت و گاز و زغال سنگ) حاصل می شود. از این جنبه، آینده ایران نسبت به دنیا، نامطلوب تر است، چرا که ذخایر نفت و گاز طبیعی، تمام شدنی هستند و نه همیشگی.

ب) بررسی شاخص ها در انطباق با اهداف برنامه چهارم توسعه و سند چشم انداز

پس از تعیین شاخص های ارزیابی تحقق سند چشم انداز در حوزه زیست محیطی، نیاز است که نرخ های مطلوب و یا اهداف هر یک از شاخص ها متناسب با هدف چشم انداز جمهوری اسلامی یعنی «محیط زیست مطلوب» مورد بررسی قرار گیرد. لذا در این قسمت وضعیت موجود ایران از لحاظ شاخص های اقتصادی بیان شده و میزان انحراف آنها از اهداف برنامه چهارم توسعه و سند چشم انداز ۲۰ ساله بیان شده است.

جدول (۳): مقایسه وضعیت موجود با اهداف برنامه چهارم توسعه و سند چشم انداز

شاخص های موجود	واحد سنجش	وضعیت موجود (۱۳۸۸)	برنامه چهارم		سند چشم انداز	
			هدف برنامه چهارم	فاصله وضعیت موجود از هدف	نرخ مطلوب	فاصله وضعیت موجود از مطلوب
میزان انتشار دی اکسید گوگرد	گیگا گرم به ۱۰۰۰ کیلومتر مربع	۰،۹۹	۰،۰۳	۰،۹۶	۰،۰۱	۰،۹۸
مساحت جنگلها به مساحت کل کشور	درصد	۶،۸	۷	۰،۲	۱۱ (سطح پوشش جنگلی در سال ۱۳۴۲)	۴،۲
پوشش جمعیت با دسترسی به آب آشامیدنی سالم	درصد	۹۴	۹۹	۵	۱۰۰	۶
سرانه انتشار دی اکسید کربن	تن	۷	-	-	۳،۵	۳،۵

۳۰,۶	۲۰	-	-	۵۰,۶	μ/m^3	غلظت آلاینده هوای شهر های بزرگ
۰,۹۲	۲	-	-	۱,۰۸	کیلوگرم در متر مکعب آب	ضریب تبدیل آب در کشاورزی
۹۸,۶	۱۵۰	-	-	۲۴۸,۶	تن به میلیون دلار	شدت مصرف انرژی

۱- شاخص سرانه انتشار دی اکسید کربن

میزان این شاخص از ۶,۲ تن در سال ۱۳۸۴ به ۷ تن در سال ۱۳۸۸ رسیده است. با توجه به هدف گذاری ۳,۵ تن برای این شاخص در افق چشم انداز میزان شکاف وضعیت موجود و وضعیت مطلوب در افق چشم انداز حدود ۳,۵- تن است. متأسفانه منحنی افزایش دی اکسید کربن در ایران به شدت صعودی است. جدول منتشر شده از سوی آژانس بین المللی انرژی نشان می دهد که از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۷ ایران یکی از کشورهای است که بیشترین میزان افزایش تولید دی اکسید کربن را داشته است. در کل وضعیت این شاخص طی سنوات گذشته روند نگران کننده ای داشته است.

۲- شاخص انتشار دی اکسید گوگرد

میزان این شاخص در سال ۱۳۸۸ به ۰,۹۹ گیگا گرم به ۱۰۰۰ کیلومتر مربع است. با توجه به هدف گذاری ۰,۰۳ گیگا گرم به هزار کیلومتر مربع در سال ۱۳۸۸ و عملکرد ۰,۹۹ گیگا گرم به هزار کیلومتر مربع در سال ۱۳۸۸، شکاف بین وضعیت موجود و برنامه توسعه چهارم ۰,۹۶- است. هدف مورد نظر برای این شاخص در افق چشم انداز ۰,۰۱ گیگا گرم به ۱۰۰۰ کیلومتر مربع در نظر گرفته شده است. لذا میزان شکاف وضعیت موجود و وضعیت مطلوب در افق چشم انداز حدود ۰,۰۹۸ گیگا گرم به ۱۰۰۰ کیلومتر مربع است. در کل وضعیت این شاخص هم طی سنوات گذشته روند نگران کننده ای داشته است.

۳- شاخص غلظت ذرات آلاینده هوای شهر های بزرگ

میزان شاخص غلظت ذرات آلاینده هوای شهر های بزرگ در ایران ۵۰,۶ است. نرخ مطلوب برای این شاخص در افق ۱۴۰۴، ۲۰ است. شکاف بین وضعیت موجود و نرخ مطلوب برای ایران ۱۴۰۴، ۳۰ است. انتشار گاز دی اکسید کربن در سراسر جهان از ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۷ از ۲۱ به ۲۹ میلیارد تن افزایش پیدا کرد و چین مسئولیت حدود نیمی از این افزایش را بر عهده دارد. ایران، پنجمین کشور آلاینده در حال توسعه ای است که دنیا را آلوده می کند. میزان آلاینده بنزن در هوای پایتخت حداقل بیش از ۱۰ برابر استانداردهای جهانی است.

آلاینده بنزن از جمله آلاینده‌های خطرناکی است که اثر سرطان‌زایی آن به اثبات رسیده است به شکلی که EPA - آژانس محیط زیست امریکا - این آلاینده را در گروه A مواد سرطان‌زا طبقه‌بندی کرده و آژانس بین‌المللی تحقیقات سرطان (IARC) نیز این آلاینده را به عنوان ماده سرطان‌زا برای انسان معرفی کرده است.

۴- شاخص درصد مساحت جنگل‌ها به مساحت کل کشور

میزان شاخص درصد مساحت جنگل‌ها به مساحت کل کشور در سال ۱۳۸۸، ۶٫۸ است. نرخ مطلوب ایران ۱۴۰۴ برای این شاخص ۱۱ درصد یعنی معادل سطح پوشش جنگلی سال ۱۳۴۲ کشورمان است. شکاف موجود بین وضعیت موجود و نرخ مطلوب برای ایران ۱۴۰۴، ۴٫۲ است. براساس برنامه چهارم توسعه مقرر شده بود مساحت قبلی جنگل‌ها در کشور احیاء شود. هدف پیش‌بینی شده در سال‌های ۱۳۸۴ لغایت ۱۳۸۷ برای این شاخص، به ترتیب ۸۵، ۹۴، ۱۰۱ و ۱۰۸ هزار هکتار بوده است که در سال‌های مذکور به ترتیب ۴۹٫۶، ۵۳٫۵، ۴۶٫۷ و ۳۶٫۶ هزار هکتار معادل ۵۸، ۵۷، ۴۶ و ۴۳ درصد برنامه محقق شده است. به نحوی که این عملکرد حتی نسبت به سقف عملکرد پایه (سال ۱۳۸۳ با ۶۷٫۲ هزار هکتار عملکرد) نیز به ترتیب ۲۰٫۴، ۲۶٫۲، ۳۰٫۵ و ۴۹ درصد کاهش یافته است. به طور کلی طی سال‌های ۱۳۸۴ لغایت ۱۳۸۷ فقط ۴۸ درصد محقق شده است و ۵۲ درصد از برنامه عقب هستیم.

۵- شاخص ضریب تبدیل آب در کشاورزی

این ضریب نشان می‌دهد که با مصرف یک مترمکعب آب چند کیلوگرم محصول به دست می‌آید. روند شاخص ضریب تبدیل آب در کشاورزی که یکی از مهم‌ترین شاخص‌های سنجش ضریب توسعه یافتگی کشاورزی کشور است، صعودی و رو به رشد بوده است. به طوری که با توجه به آمار موجود میزان این شاخص در سال ۱۳۸۴، ۰٫۹ کیلوگرم به ازای متر مکعب آب مصرفی بوده است و در سال ۱۳۸۸ به ۱٫۰۸ کیلوگرم به ازای متر مکعب آب مصرفی رسیده است. نرخ مطلوب برای این شاخص در افق ایران ۱۴۰۴، ۲ کیلوگرم به ازای هر متر مکعب آب مصرفی است. لذا میزان پیشرفت آن در سال ۱۳۸۸ نسبت به چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴ حدود ۵۴ درصد است. شکاف موجود بین وضعیت موجود و نرخ مطلوب برای ایران ۱۴۰۴، ۰٫۹۲ کیلوگرم به ازای هر متر مکعب آب مصرفی است.

۶- شاخص شدت مصرف انرژی

روند شاخص شدت مصرف انرژی که یکی از مهم‌ترین شاخص‌های سنجش ضریب

توسعه یافتگی انرژی مصرفی در کشور است، رو به رشد نبوده است. به طوری که با توجه به آمار موجود شدت مصرف انرژی در ایران را دو برابر متوسط جهانی است و چنانچه این روند ادامه یابد، تا سال ۱۴۰۴ به یک کشور واردکننده منابع انرژی تبدیل خواهیم شد. میزان این شاخص سال ۱۳۸۸، ۲۴۸،۶ تن به میلیون دلار بوده است و نرخ مطلوب برای این شاخص در افق ایران ۱۴۰۴، ۱۵۰ تن به میلیون دلار است. لذا میزان فاصله بین وضعیت موجود و نرخ مطلوب برای ایران ۱۴۰۴، ۹۸،۶ تن به میلیون دلار است که وضعیت نگران کننده ای را نشان می دهد.

خلاصه و نتیجه گیری

در سند چشم انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران که جهت نمایان ساختن مسیر توسعه و سازندگی تدوین شده است، در افق ۱۴۰۴ ایران کشوری توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فن آوری در سطح منطقه با هویت اسلامی و انقلابی الهام بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده و موثر در روابط بین الملل توصیف کرده است. با توجه به این موضوع، معرفی و مقایسه شاخص های مختلف کشورهای منطقه و ارزیابی جایگاه فعلی و آینده ایران، می تواند راهگشای سیاست گذاری های آتی برای نیل به اهداف سند باشد. این نوشتار در همین راستا تدوین شد. در این گزارش ابتدا وضعیت ایران با بعضی از کشورهای جهان و منطقه مورد مقایسه قرار گرفت. در پایان عملکرد برنامه چهارم توسعه از نظر بعضی از شاخص های منتخب مورد ارزیابی قرار گرفت. در این راستا وضعیت موجود با اهداف برنامه چهارم و اهداف سند چشم انداز مورد مقایسه قرار گرفته و میزان انحراف از اهداف در هر دو حالت مشخص گردید. نتایج این تحقیق نشان می دهد که در پایان چشم انداز ۱۴۰۴، بدون ایجاد تحول و اصلاح ساختارها در بخش های مختلف، ایران نه تنها نمی تواند جایگاه اول را در منطقه از منظر شاخص های زیست محیطی به خود اختصاص دهد بلکه جایگاه فعلی خود را نیز از دست خواهد داد. ادامه روند گذشته، در افق های میان مدت و بلند مدت جامعه ایران را با چالش ها، آسیب ها و عدم توازن های سخت و شکننده ای رو به رو خواهد ساخت. با این حال تجربه سایر کشورهایی که در این راه قدم برداشته اند، نشان می دهد که نیل به اهداف مطرح شده در این چشم انداز در پرتو تدبیر، تلاش و انسجام ملی قابل حصول است.

پیشنهادات

تجربه سایر کشور ها نشان می دهد که نیل به اهداف مطرح شده در سند چشم انداز در پرتو تدبیر، تلاش و انسجام ملی قابل حصول است. طبعاً، اتخاذ راهبردهای مشخص و

سیاست‌های کلیدی متناظر با آن، شرط رسیدن به این اهداف خواهد بود. در این راستا توجه به اصول و راهبردهای ذیل می‌تواند تا حدود زیادی زمینه بهبود شاخص‌های زیست محیطی در کشورمان را فراهم آورد.

- پایدار سازی محیط زیست در برنامه‌های توسعه و پیشرفت کشور در حال و آینده.
- کاهش انتشار CO₂ از نیروگاه‌های حرارتی.
- جنگل کاری، احیای جنگل، خروج دام از جنگل و استفاده از سوخت‌های فسیلی به جای چوب در مناطق جنگلی.
- فرهنگ‌سازی در جهت تقویت جنگل و گل و گیاه و اجرای آرمان هر ایرانی سالیانه دو نهال.
- مدیریت پسماند و دفن ضایعات جامد و بازیابی متان از محل دفن بهداشتی زباله در بخش ضایعات.
- اصلاح فرهنگ مصرف فردی، اجتماعی و سازمانی، ترویج فرهنگ صرفه‌جویی و قناعت و مقابله با اسراف، تبذیر، تجمل‌گرایی و مصرف کالای خارجی با استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی، آموزشی و هنری و رسانه‌ها به ویژه رسانه ملی.
- آموزش همگانی الگوی مصرف مطلوب.
- مقابله با ترویج فرهنگ مصرف‌گرایی و ابراز حساسیت عملی نسبت به محصولات و مظاهر فرهنگی مروج اسراف و تجمل‌گرایی.
- استفاده از تکنولوژی‌های نوین آبیاری در کشاورزی.
- استاندارد سازی سوخت و ساختار موتورهای احتراق درون سوز بر مبنای شاخص‌های زیست محیطی.
- افزایش اقتدار اجرایی در سازمان حفاظت از محیط زیست و ایجاد ضمانت اجرایی و حاکمیت قوانین و مقررات.